

Wat individualisering wèl is

In het hoofdstuk sociaal-economisch beleid van: 'Om een zinvol bestaan' staat onder de grenzen van het overheidsbeleid: 'Een overheid richt niet veel uit wanneer een samenleving wordt beheerst door een roep om individualisering en neigt tot een consumptief hier- en nu-levensgevoel, groepsegoïsme en wegvluchten voor verantwoordelijkheden. Een analyse van wat er thans op sociaal economisch terrein aan de gang is kan het daarom niet stellen zonder een verband te leggen met datgene wat mensen ten diepste beweegt.'

Het is spijtig, dat individualisering zowel als emancipatie in het CDA vaak een wat negatieve klank heeft, vooral omdat deze woorden veelal in verband met vrouwen gebruikt worden. Zie in dit verband ook de toelichting op emancipatie in het 'Program van Uitgangspunten' waar in verband met emancipatiestreven het woord 'eigenbelang' valt en over ontsproten in de zin van ontkennen van de onderlinge afhankelijkheid van mensen gesproken wordt.

Graag wil ik daarom uiting geven aan wat een aantal vrouwen ten diepste beweegt als ze een pleidooi houden voor individualisering, wat nauw samenhangt met hun streven naar emancipatie. Het heeft te maken met de veranderde plaats van de vrouw in gezin en samenleving, maar ook met het verschillend invullen van het woord individualiseren.

Wat is er met de plaats van de vrouw aan de hand? Ik beperk me hier tot de gehuwde vrouw met gezinsverantwoordelijkheid (voor ongehuwde vrouwen en gehuwde zonder kinderen ligt het iets anders).

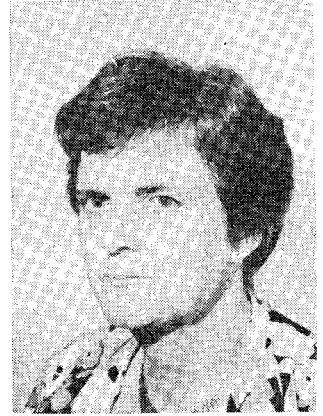
Vroeger had de vrouw een meer dan volle dagtaak binnen het gezin, waarbij op een groot aantal talenten een beroep gedaan werd. Ze had in het groot-gezin altijd mensen om voor te zorgen: een groot aantal kinderen, inwonende ouders, knechten, ongehuwde broers en zussen; ze had haar aandeel in het bedrijf van haar man, dat meestal thuis werd uitgeoefend. Daarnaast had ze veel werk om het huishouden te verzorgen omdat ze niet de beschikking had over technische hulpmiddelen om het te vereenvoudigen. Ze had nooit tijd over. Vooral sinds de industrialisatie is het gezin veranderd. Sinds die tijd bleef een groot aantal talenten van de vrouw ongebruikt, onontwikkeld en kreeg nog maar één talent exclusief alle aandacht: het moederschap en alles wat daarbij hoort. Vooral nu de laatste jaren het kindertal beperkt is, hebben al deze veranderingen ingrijpende gevolgen voor de plaats van de vrouw in het gezin en mede als gevolg daarvan in de samenleving. Nu in 1982 heeft het gezin statistisch gezien 1,5 kind. Dat ene kind of die twee kinderen gaan met 4 jaar naar school. Er zijn geen inwonende ouders meer die dagelijks zorg behoeven en ook in het bedrijf van haar man heeft de vrouw geen taak meer, want de meeste mannen werken buitenshuis. (Alleen waar het bedrijf nog aan huis is, is de situatie nog enigszins te vergelijken met vroeger.) Het hele huis staat vol moderne hulpmiddelen als stofzuiger, wasmachine enz.

Kortom, de vrouw heeft zeeën tijd en energie over. Als je dan bedenkt dat ze, meer dan vroeger het geval was, een beroepsopleiding heeft gehad, dan is het

niet zo gek, dat ze met al die tijd en haar andere talenten iets wil doen. Ze wil die talenten verder ontplooiën en gaan gebruiken en naast haar gezinsverantwoordelijkheid zelf kiezen òf, en in hoeverre zij daarbij nog verantwoordelijkheid in de samenleving op zich kan nemen. In mijn levensopvatting is de vrouw evenals de man een volstrekt eigen individuele persoonlijkheid met eigen talenten, met eigen verantwoordelijkheid. Bij het Laatste Oordeel zal ieder mens individueel aangesproken worden en rekenschap moeten afleggen van wat hij/zij met zijn/haar talenten gedaan heeft en of hij/zij zijn/haar verantwoordelijkheid goed ingevuld heeft; of hij/zij zich ingezet heeft voor gerechtigheid; of hij/zij solidair is geweest met de zwakken. Overigens laat dit onverlet, dat iedere individuele mens leeft in betrokkenheid bij de ander, dat mensen gericht zijn op elkaar; elkaar nodig hebben; zorg moeten hebben voor elkaar.

Artikel 22 van het Program van Uitgangspunten zegt, dat de mens in de maatschappij is gesteld als verantwoordelijk persoon, niet alleen verantwoordelijk voor zichzelf, maar ook voor de medemens en voor de ontwikkeling van de samenleving. De christen-democratie wil mensen op deze verantwoordelijkheid aanspreken. In een interview van Dieudonné ten Berge met Van Agt in Elsevier zegt Van Agt: 'De keuze van het toevertrouwen van verantwoordelijkheid is principieel van aard en heeft te maken met mijn levens- en maatschappijbeschuwing. Het hoort wezenlijk tot de erkenning van de waardigheid van de menselijke persoon, dat hij in verantwoordelijkheid gesteld wordt. En dat vergt, dat hij de consequenties van zijn verantwoordelijkheid zelf te dragen krijgt.'

Waarom ik dit zo ruim uitwerk is, omdat in het denken van vrouwen emanciperen

mr. H. Th. ten Hagen-Pot

en individualiseren alles te maken heeft met het dragen van die eigen verantwoordelijkheid. De vrouw wil als individuele persoonlijkheid meedoen in het gezin en aangesproken worden op haar verantwoordelijkheid in de samenleving.

Naar aanleiding van de discussie-nota over het gezin heeft een groot aantal CDA-vrouwen uitgesproken dat 'een zekere individualisering van de gezinspartners noodzakelijk is. Dit wordt gebaseerd op de eigen verantwoordelijkheid van ieder mens. Daarbij zal deze verantwoordelijkheid niet bij het 'eigen' mogen ophouden, maar vanuit een versterkte eigen verantwoordelijkheid moeten uitmonden in een grotere en zwaarderwegende verantwoordelijkheid voor de ander.' Ook spraken CDA-vrouwen zich uit over het begrip individualiseren: 'het aanspreken van ieder mens op eigen verantwoordelijkheid.'

In de opvatting van CDA-vrouwen is individualisering niet beperkt tot het terrein van inkomen en sociale zekerheid, het is ook niet het wegvluchten voor verantwoordelijkheid, maar juist het tegendeel: vanuit je eigen individuele persoonlijkheid bewust kiezen voor het dragen van verantwoordelijkheid met alle consequenties daarvan.